

Никола Аврејски\*

Софија, Бугарска

## УЗАЈАМНО НЕОПХОДНО ДОБРОСУСЕДСТВО: О ПОУКАМА ИЗ ПРОШЛОСТИ, ИЗАЗОВИМА САДАШНОСТИ И БУДУЋНОСТИ БУГАРСКО-СРПСКИХ ОДНОСА

Сажетак

*Ако жели да пробије амерички обруч, Србија има разне опције, али оптимална је преко Бугарске. Бугарска је источни сусед Србије и ако Београд успе да изгради партнерске односе са Софијом, то би јој гарантовало најдиректнији и најкраћи излаз на море (Црно море) и на Русију.*

*То, наравно, данас изгледа немогуће, утолико што наши односи са Србијом најјасније откривају аналитичку немоћ бугарских државника, политичара, дипломата и генерала, као и њихових навијачких саветника. Али то може постати могуће са новом, проруском бугарском владом, која би се појавила у случају повољног развоја прокси рата у Украјини. Прочишћена, бугарска политичка елита мораће да*

---

\* Професор политичке историје Европе и Северне Америке, доктор историографије опште историје, предавач на Универзитету за библиотекарство и информационе технологије у Софији. Тезу је одбранио у Санкт Петербургу, специјализовао у Бону, Москви и Варшави. Објавио је преко 200 научних публикација на бугарском, руском, немачком, француском, енглеском и турском језику. Међу њима су и његове монографије „Георги Димитров и револуционарни покрет у Кини” (1987), „САД и Европа. Европска политика Вашингтона” (2013), „Велика Британија и Европа. Уједињено Краљевство и европске интеграције” (2016), „Међународна заштита светске културне и природне баштине” (2021) и „Турска и Европа. Болни вишевековни пут трагања за заједничком судбином” (2022), као и књиге „Историја европске идеје” (2019) и „Спољна политика Републике Бугарске” у два дела (2019).

*се ослободи инерције антисрпства која замагљује нормално расуђивање, да јасније схвати значај добросуседских односа, да схвати колико је Србија значајна за Бугарску, преко које прелазе главне комуникације за Централну и Западну Европу, да схвати да без обзира на то са којим великим силама има стратешко партнерство, у ма каквим међународним организацијама да је члан, не може да промени свој географски положај и да ће вековима и вековима остати уз свог суседа – Србију. Такође, да је њена позиција према Београду добра ако прати своје, а не стране интересе, и да Бугарска мора да иде највећим делом ка успостављању нормалних добросуседских односа. Од Срба ће морати да научи независни национални карактер, достојну спољну политику, као и њихову способност да увек заврше на страни победника. И размислиће о томе да ли заиста није могуће помирити геополитичке циљеве између две суседне словенске и православне земље.*

**Кључне речи:** Бугарска, Србија, геополитика, сарадња Бугара и Срба, добросуседство

Тема бугарско-српских односа изузетно је актуелна и у научном и у политичком смислу. Симптоматично је да они нису постали предмет комплетног озбиљног монографског проучавања бугарске историографије, нити предмет заједничких истраживања бугарских и српских научника. Разна питања ове сложене теме осветљавали су поједини бугарски и српски истраживачи. Није случајност, што је Република Србија једини бугарски сусед са којим немамо основни споразум о добросуседству и сарадњи. То је чињеница која сведочи о слојевитим нерешеним проблемима билатералних односа, који и даље ометају њихову нормализацију и узлазну путању развоја. То је заиста невероватно, с обзиром на то да је реч о две суседне словенске и православне земље, које су се развијале у непосредној близини више од 13 векова.<sup>1</sup>

<sup>1</sup> Бобчев, С. Значење за славјанската идеја на србско-българските отношения. – В: *Conservative Quarterly*, 2017, кн. 3 – 4, с. 174 – 184.

Међу главним разлозима за овакво разочаравајуће стање су унутрашњи и спољни политички притисци на науку. С једне стране, од тзв. бугарске „политичке класе”, која је заслепљена дубоко укоревеним антисрбизмом, замагљујући јој здрав разум, а са друге стране, од „колективног Запада” предвођеног САД, заинтересованог за распиривање противречности између „натовске” Бугарске и „проруске” Србије.

\* \* \*

Данас нам је заиста потребна нормализација бугарско-српских односа и отварање нових перспектива за билатералну сарадњу, али то се не може учинити без учења поука из прошлости.

Ако оставимо по страни доба средњег века, можемо констатовати да корени бугарско-српских неспоразума воде у период националног романтизма. За разлику од остатка Европе, овде на Балкану процеси изградње нација одвијали су се у условима необичне етничке мешавине. Наравно, сваки народ на полуострву је неговао сећање на најславније периоде своје средњовековне прошлости и маштао о обнови своје државности у својим најширим оквирима. А пошто су Срби због свог периферног положаја у царству пре Бугара изборили своју аутономију (званично признату 1829. године), они су раније развили свој национални програм за стварање „Велике Србије” полажући право и на територије са преовлађујућим другим становништвом (укључујући бугарско). Тако је Илија Гарашанин написао у „Начертанију” 1844. године. Међутим, жеља за стварањем „Велике државе” није била српски патент, већ нешто својствено готово свим балканским народима. Укључујући нас, Бугаре – најубедљивији доказ заузетог курса ка успостављању хегемоније Бугарске на Балкану је поверљиви извештај о спољној политици земље, који је премијер др Стојан Данев послао на самом почетку 20. века кнезу Фердинанду, у којем каже: „Бугарска политика не може искрено да прихвати идеју балканске федерације, јер је ова друга у основи неподобна за Велику Бугарску”.<sup>2</sup>

Код нас често подсећају на Српско-бугарски рат, који је започео краљ Милан непосредно после уједињења Кнежевине Бугарске

<sup>2</sup> Цит. по: Грњчаров, С. Вншнополитическата ориентација и дейност на българските правителства (1901 – 1903). – Вџв: Вншната политика на България 1878 – 1944. София, 1978, с. 161.

и Источне Румелије (1885). Али пропуштамо да прецизирамо да је то резултат подстрекивања Аустроугарске, да су Срби свргнули краља Милана и записали у историјским књигама да је то његов грех према Бугарској.

Бугарски преступи према Србима су много већи. После Балканског рата Срби су ступили у тајни савез са Грцима, али нису Срби и њихови савезници напали Бугаре, већ је Бугарска, по наређењу цара Фердинанда, напала донедавне савезнике. Сага се завршила тешком бугарском националном катастрофом. На почетку Првог светског рата, када је Србија била у борби за опстанак са Аустроугарском, цар Фердинанд је Манифестом позвао Бугарску да се „освети за своју оклеветану част”, а бугарска војска је српској ударила у леђа. Србија је „поражена”, али се на крају рата сврстала међу победнике и постала предводник новостворене Краљевине СХС (од 1929. године – Југославије)<sup>3</sup>, док је Бугарска доживела нову националну катастрофу. Током Другог светског рата, без такве обавезе Протоколом о приступању Тројном пакту, Бугарска је дозволила Хитлеру да искористи бугарску територију за инвазију на Југославију, а након њене „предаје” бугарске трупе су преузеле окупационе функције на великим просторима Југославије, од којих неки имају претежно српско становништво. Преузевши на себе мисију да постане „моћан чинилац успостављања и одржавања новог поретка у Југоисточној Европи”, како је пред Народном скупштином 14. маја 1941. поносно изјавио премијер проф. Богдан Филов, Бугарска се сабрала и послала у концентрационе логоре нациста све Јевреје из „нове земље”. На крају Другог светског рата Југославија је поново била међу победницима, а Бугарска – поново међу пораженима. На почетку Хладног рата, због ропства под Кремљовском вољом и идеолошким разматрањима, Бугарска је изгубила Југославију као најважнијег балканског стратешког савезника. Поводом супротстављања Стаљиновој диктатури, Бугарска је прогласила маршала Тита за „издајника” (1948), једнострано поништила низ споразума и одрекла се обавеза из савезничког уговора. Давање могућности југословенским грађанима да слободно путују на Запад (1952) Бугарска је окарактерисала као „споразум са империјализмом”.

<sup>3</sup> Види: Марков, Г. Голямата война и българският ключ за европейския погреб 1914 – 1916. София, 1995.

После Стаљинове смрти (1953) односи су нормализовани, непријатељски тон је прекинут, настављен је рад Заједничке граничне комисије, оживљене су трговинске, културне, научне и спортске везе. Споразуми потписани 1955. године изграђени су на принципима једнакости и узајамне користи. Упркос обнављању сусрета лидера две земље (од 1963.) и успону билатералних односа (од касних 1960-их), разлике у оценама принципа међународних односа, међународне ситуације, граничних спорова, питања о „Западној бугарској периферији” и „македонском питању” су остале. Ово се показало довољним да спречи потписивање новог уговора након што је истекао 20-годишњи уговор о савезу из 1947. године.

Када је Тито увео елементе тржишне економије у југословенску привреду (70-их година прошлог века), Бугарска је оптужила Југославију да је „прешла на страну капитализма”. Али када је пао Берлински зид, Бугарска се поново нашла на страни побеђених – нешто што се у то време није могло рећи за Југославију.

Након почетка демократских промена у Бугарској, нова доза хладноће унесена је у билатералне односе писмом председника југословенске Скупштине (14. фебруар 1990.), који почетак демократске обнове Бугарске повезује са надом на гарантована права и слободу „македонске националне мањине”. У посебној декларацији бугарског парламента (6. марта 1990.) то је оцењено као мешање у унутрашње ствари Бугарске, задирање у њен национални суверенитет и територијалну претензију према њој.

Са распадом Источног блока и СССР-а, Бугарска је пожурила да се сврста у једину преосталу глобалну суперсилу (САД), активно подржавајући њен курс разградње Југословенске федерације како би натовску Турску претворили у регионалну силу на Балкану. Следећи тврдоглаво тим путем, Софија је попустила свом старом антисрпском комплексу, изводећи дуги низ отворено непријатељских акција према Београду. Подржала је ембарго УН на СФРЈ (24. јул 1991.) и њену каснију трговинску и финансијску блокаду, упркос огромној економској штети коју је сама претрпела.<sup>4</sup> Супротно одлуци Европске комисије, истовремено је признала независност Словеније, Хрватске, Македоније, Босне и Херцеговине (15. јануара 1992.), не признајући новонасталу 27. априла 1992. од друге две републике, СР Југославију, подржала њену суспензију из међународних

<sup>4</sup> Банчев, Б. Югоембаргото и транспортната блокада на Бугарија. – В: *Геополитика & геостратегија*, 2008, кн. 5, с. 32 – 42.

организација, смањила ниво дипломатског представништва у Београду и ограничила контакте између две државе.<sup>5</sup> Бугарски председник др Жељу Желев постао је први шеф државе у свету који је позвао НАТО да удари на српске положаје у остатку Југославије (1992). Бугарска је не само одбацила предлог Грчке и Румуније о укидању јужног ембарга и сазивању балканске конференције, већ је на предлог Америке ојачала своје везе са чланицама Организације исламске конференције, Турском и Албанијом, као и са исламизирајућом Македонијом. Након постизања Дејтонског споразума о Босни (1. новембра 1995.), Бугарска се придружила војном присуству НАТО-а у Босни и Херцеговини.<sup>6</sup> У вези са напетостима у српској области Косово и Метохија, бугарска влада је низом уредби поново увела ембарго СР Југославији, замрзнула њена и средства Републике Србије, забранила нова улагања у Србији и чак забранила летове југословенских превозника између СР Југославије и Бугарске (6. мај – 25. новембар 1998.).<sup>7</sup> Бугарски председник Петар Стојанов је два пута (1998. и 1999. године) изјавио да „ако се од нас тражи ваздушни коридор за НАТО ударе на Србију, ми ћемо им га дати”. Народна скупштина је подржала напоре за решавање насталог сукоба на Косову и Метохији кроз НАТО (23. октобар 1998.), позвала Београд да попусти пред захтевима „међународне заједнице” (25. март 1999.), обезбедила ваздушни простор и логистичку подршку за НАТО бомбардовање Југославије (4. мај 1999.)<sup>8</sup> – иако није постојала резолуција Савета безбедности УН о томе, Србија није напала ниједну НАТО или другу земљу, а резултат социолошког истраживања показује да одлуку парламента подржава само 17% бугарских грађана. Министар финансија се похвалио да Бугарска пружа „највећу финансијску помоћ” косовским Албанцима. И не само то – Бугарска је доставила своје обавештајне податке о циљевима бомбардовања, за које се испоставило да су четврти по квалитету за НАТО.

<sup>5</sup> Радева, Ю. Политиката на Българија спрямо новите државни образования на територията на бивша Югославия. – В: *Международни отношения*, 1994, кн. 5, с. 65 – 74.

<sup>6</sup> Узунов, С. Участието на Българија в ЕСФОР. – ВЪВ: *Военен журнал*, 2001, кн. 6, с. 23 – 25.

<sup>7</sup> Тръпков, З. Българската позиция по отношение на кризата в Косово. – В: *Международни отношения*, 1999, кн. 1, с. 95 – 100.

<sup>8</sup> Лютакова, А. Операциите на НАТО в Югославия. – ВЪВ: *Военен журнал*, 2001, кн. 5, с. 77 – 85; Найденов, Б., А. Лютакова. Разпадането на Югославия и политиката на Великите сили в Косово. – В: *Международни отношения*, 2001, кн. 5, с. 25 – 40.

Уствари, Република Бугарска је била директно „крива“ за одлуку НАТО-а да покрене војну операцију против СР Југославије. Министарка спољних послова Надежда Михаилова предала је немачком колеги Јошки Фишеру поверљиве информације о тајном српском плану „Потковица“ за ликвидацију косовских Албанаца, који су откриле бугарске специјалне службе. По Фишееровом сопственом признању, ова информација је била веома општа и недоказана, али је коришћена као званични разлог да САД, Велика Британија и Немачка предложе да НАТО бомбардује Југославију. Користио га је и за оптужбе против Милошевића од стране Међународног кривичног суда за бившу Југославију, али је због недостатка доказа постхумно ослобођен (2016).

Након завршетка бомбардовања и усвајања Резолуције 1244 Савета безбедности УН, којом се признаје суверенитет Србије над Косовом и Метохијом и предвиђа успостављање мисије УН на Косову, Бугарска није удовољила захтеву Русије за дозволу ваздушног коридора, хвалили су се премијер Костов и заменик министра спољних послова Марин Рајков. Али и без бугарског коридора, руске снаге стигле су у косовску престоницу Приштину пре НАТО снага.<sup>9</sup> Бугарска се 28. јануара 2000. придружила мисији НАТО-а у српској области Косово и Метохија (КФОР), са својим војним контингентом, чија је команда исте године прешла у руке Еврокорпуса.

Осим тога, на предлог споља и без сагласности Београда, Бугарска је преузела несвојствену улогу посредника у сукобу на југу. На њену иницијативу организован је састанак југословенских суседа (Хисар, 21-23. јануара 2000.) на коме су учествовали Бугарска, Албанија, БиХ, Македонија и Румунија, као и представници НАТО и ЕУ (Русија и Грчка нису биле позване). Министарка иностраних послова Надежда Михаилова, која је охоло представила Хисарску декларацију у Београду, наишла је на хладан пријем. Други састанак тзв. Хисарског процеса био је организован у Будимпешти (март 2000.) уз учешће Мађарске. Размотрену идеју о подели Србије на шест федералних делова (Косово, Санџак, Војводину, Шумадију, Југоисточну Србију и Београдску зону), што представља грубо мешање у унутрашње ствари СР Југославије, подржао је бугарски премијер Костов. Трећи састанак заказан за јун 2000. године у Охриду одложен је и није одржан.

<sup>9</sup> Види: Кларк, У. Свременната война. Босна, Косово и бџдешето на војната. Софија, 2002, с. 442.

После победе Удружене демократске опозиције на парламентарним изборима у СР Југославији (септембар 2000.), влада Костова је укинула забрану летова југословенских превозника између две земље (26. септембар 2000. године). Са своје стране, бугарски парламент је посебном декларацијом (11. октобар 2000.) поздравио „почетак демократског процеса” код западног суседа. У менторском тону инсистирало се да „СРЈ спроведе све резолуције Савета безбедности УН” за „одржавање фер и слободних избора на Косову” и за „присуство КФОР-а” као „неопозивог фактора за стабилност у региону”. Експлицитно је наглашено очекивање да ће „развој демократског процеса обновити и гарантовати права и слободе националних, етничких и верских мањина, укључујући бугарску националну мањину, и њихову заступљеност у релевантним структурама власти”.

Након рушења режима Слободана Милошевића (новембар 2000.) и превазилажења међународне изолације СР Југославије, одустило се од вештачке идеологизације билатералних односа. Бугарска је настојала да нормализује односе са Београдом, постављајући их на основу европских и светских стандарда. Нове могућности за узлазни развој билатералних односа отвориле су се трансформацијом СР Југославије у Заједницу Србије и Црне Горе (2003) и њеним међународним признањем. Почетком преговора за придруживање Савеза Србије и Црне Горе Европској унији (3. октобар 2005.) бугарско-српски односи су добили већу шансу да коначно одбаце терет антагонизма.<sup>10</sup> Након уласка Бугарске у НАТО, постало је могуће извођење прве заједничке војне вежбе (8-11. новембра 2005. године). Убрзо су наши односи са западним суседом ушли у нову фазу у вези са отцепљењем Црне Горе као суверене државе (2006). Пријем Бугарске у ЕУ (2007) и ступање на снагу Споразума о стабилизацији и придруживању Србије са ЕУ (2008) имали су подстицајни ефекат на билатералне односе.

Међутим, бугарско-српски односи су остали хладни, јер су САД одмах након коначног распада југословенске федерације учврстиле свој курс ка разбијању саме Србије. Једнострано проглашење независности српског региона Косово 2008. године, без председавања од Другог светског рата, уз аргумент да га насељава претежно

<sup>10</sup> Види: Банчев, Б. Европски пут на Југославија. – В: *Международни одношения*, 2008, кн. 5 – 6, с. 133 – 142.



албанско становништво, постало је велики испит за Бугарску.<sup>11</sup> Министар спољних послова Ивајло Калфин најавио је пред Саветом ЕУ (19. фебруар 2008. године) да ће његова земља одложити расправу о питању признавања КиМ. Али почетком марта 2008. амерички амбасадор у Софији Џон Бајерли је јавно истакао да ће бугарска влада у року од две недеље донети одлуку о том питању. Иако је Резолуција 1244 од 10. јуна 1999. године Савета безбедности УН, којом се успоставља суверенитет Србије над Косовом и Метохијом, остала на снази, тачно у року који је Бајерли (!) навео – 20. марта 2008. године, бугарска влада Станишева је одлучила да призна независност Косова уз заједничку декларацију Бугарске, Македоније и Хрватске, као и да успостави дипломатске односе на нивоу амбасада.<sup>12</sup> Тиме је Бугарска постала прва православна земља која је признала независност Косова.

Уз многе потешкоће, билатералне бугарско-српске односе поново су покренуле канцеларије „Борисов” у контексту статуса датог Србији као земље кандидата за чланство у ЕУ (2012) и преговора за приступање Србије ЕУ, који су започели 2014. у вези са којим је Београд показао склоност да саслуша тврдње Софије и предузео мере за активирање билатералних односа. Почетком 2018. године, на заједничкој конференцији за новинаре са бугарским шефом државе у Софији, председник Александар Вучић је изјавио: „Бугарска тешко да би нашла лојалније и ближе пријатеље од Србије”.

\* \* \*

Изазови садашњости суштински су повезани са једностраном посвећеношћу Бугарске „колективном Западу” предвођеном САД и вишевекторском спољном политиком Србије.

<sup>11</sup> Първанов, А. Конфликтната ситуация в Косово през 1998/1999 г. и външнополитическото поведение на държавите от Югоизточна Европа. – В: Изследвания в чест на чл.-кор. професор Страшимир Димитров. Т. II. София, 2001, с. 857 – 876; Венелинов, Е., З. Димитров. Косовският въпрос и геополитиката на България. – В: *Геополитика & геостратегија*, 2006, кн. 3, с. 43 – 48; Венелинов, Е., З. Димитров. Косовското предизвикателство пред политиката на България. – В: *Международни отношения*, 2006, кн. 3, с. 45 – 52.

<sup>12</sup> Види: Чавдарова, М. Косово, Южна Осетия и международната сигурност. – В: *Икономика на знанието – възможности и предизвикателства пред висшето образование*. Т. III. Бургас, 2008, с. 74 – 81.

Србија пут ка Европи не види као лек, поготово што је Брисел признавање независности Косова поставио као услов за пријем у ЕУ, а Европљани размишљају и о дилеми да ли је могуће прихватити нову демократију у Уједињеној Европи без њеног претходног уласка у НАТО (за сада нема таквог преседана). Американци активно раде на томе да Србију уведу у НАТО, али њихове шансе изгледају минималне.

У сталном дијалогу са САД, НАТО и ЕУ, Србија има алтернативну опцију за свој будући развој.<sup>13</sup> Председник Србије Вучић се већ 14 пута састао са руским колегом Путином. Током њиховог састанка у мају 2018. године, Вучић је категорички изјавио: „Србија ће задржати свој суверенитет, Србија ће задржати војну неутралност и неће постати чланица НАТО-а нити било ког другог војног савеза”. Вучић је на њиховом следећем састанку у Москви (2. октобра 2018. године) захвалио Путину „на чврстом ставу (...) у одбрани међународног права и виталних националних и државних интереса Републике Србије”. А у октобру 2019. Србија је закључила споразум са Евроазијском унијом о стварању зоне слободне трговине. Европска комисија ју је одмах упозорила да ће морати да напусти ЕА унију оног дана када постане чланица ЕУ. Међутим, премијерка Ана Брнабић, која је потписала споразум у Москви, рекла да он служи интересима грађана Србије и да није препрека на путу земље ка Европској унији.

Источни вектор спољне политике Србије има још једну важну димензију – одржавање конструктивних и пријатељских односа са Кином, која је доследно бранила српске интересе у Савету безбедности УН у драматичном распаду југословенске федерације и саме Србије, који је Запад изазвао. Кина интензивно улаже у Србију, а Србија се заузврат појављује као најзаинтересованији учесник кинеске Иницијативе „16+1”.

Пошто спољна политика било које земље нема шансе ако није заснована на јавном мњењу, интересантни су савремени ставови српског друштва. Демографско истраживање објављено у фебруару

<sup>13</sup> Филипова, А. Србија в стратегията на ЕС за стабилизация на Западните Балкани. – В: *Геополитика & геостратегија*, 2010, кн. 1, с. 58 – 63; Славов, Х. Регионално сътрудничество и прагматизъм във външната политика на Сърбия. – В: За по-силна Югоизточна Европа: регионалното сътрудничество. София, 2015, с. 94 – 104; Бараков, С. „Стълбовете” на сръбската външна политика – вчера, днес, утре. – В: *Международни отношения*, 2015, кн. 3, с. 89 – 114; Хаджиев, А. Белград на стратегически кръстопът. – В: *Геополитика & геостратегија*, 2017, кн. 5, с. 9 – 15; Пророкович, Д. Краят на „седенето на два стола”: накъде се запътила Сърбия? – В: *Геополитика & геостратегија*, 2018, кн. 1, с. 59 – 63.

2019. показало је да 60% Срба верује Русији, 56% Кини, 27% ЕУ, 17% Турској, 15% САД и 4% НАТО-у.

\* \* \*

Будућност српско-бугарских односа треба посматрати у богатом геополитичком контексту. Свет је после 24. фебруара 2022. године ушао у турбулентну фазу свог развоја. После две деценије интензивних припрема, Русија је одлучила да заштити своје виталне интересе у Украјини. У дефинисане циљеви спадају заштита руског говорног становништва Украјине и њена денацификација, спречавање њене апсорпције од стране НАТО-а и бесконачно померање „Берлинског зида” ка истоку, јачање западних граница Русије и осигурање њене националне безбедности. Руска инвазија на Украјину, коју је намерно испровоцирао Вашингтон, искоришћена је као изговор за разгоревање прокси рата „колективног” Запада предвођеног САД против Русије у Украјини. Јавно су саопштени циљеви којима Запад тежи: победа над Руском Федерацијом на бојном пољу, елиминација њеног шефа државе, њено распарчавање, лишавање милитаризоване Русије статуса велике силе и њено претварање у полуколонију Запада. Међутим, улози су много већи, пошто Вашингтон елиминацију Русије види као неопходан услов да би се Запад потом усмерио на уништење и Кине – последњег великог изазова напорима да се цео свет стави под америчку контролу. Свесни ове чињенице, Москва и Пекинг су се договорили и заједнички активно промовишу у међународној заједници радикално другачију визију света од западне: свет истински суверених држава, слободне репродукције цивилизација и равноправности у међународним односима; мултиполарни свет који узима у обзир и поштује расну, верску, етничку, језичку и културну разноликост човечанства; светска заједница заједничке судбине; на крају, разноврснији, праведнији, уравнотеженији и сигурнији свет. У том смислу, прокси рат Запада против Русије у Украјини је рат за будућност сваке појединачне земље на свету и свака од њих је суочена са потребом да направи сопствене геополитичке изборе.

Досадашњи резултати геополитичког сукоба у Украјини су охрабрујући: Крим и велики део Донбаса враћени су у састав Руске Федерације; Русија се опире антируској коалицији од 50 нација коју организују САД; Западне санкције су се већ појавиле као бумеранг

који је погодио не толико Русију колико Европу; покушаји да се Русија стави у међународну изолацију су пропали; могућности за остварење циљева које су англосаксонци поставили су пропале.

Уствари, недавно смо видели јачање глобалног југа на челу са Русијом и Кином. БРИКС је одлучио да се прошири са 6 нових држава од 1. јануара 2024. године, када председавање преузме Русија. То пак значи моћан катализатор за успостављање сарадње БРИКС-а са ОПЕК+, где Русија има значајну улогу, и са ШОС-ом, којим доминирају Пекинг и Москва. Тиме БРИКС добија шансу да постане најприхватљивија платформа за сарадњу светске већине против упорног покушаја светске мањине да диктира своју вољу – довољно је погледати импресивну листу држава које су се званично изјасниле да приступају БРИКС-у, и онима који су изразили интересовање за приступање (укључујући Србију).

У овом геополитичком контексту Бугарска и Србија траже свој најисправнији стратешки избор. Умесно је најпре одговорити на разумно питање: да ли две земље имају заједничку основу за сличан спољнополитички избор који се међусобно подржава? Такво заједничко тло без икакве сумње објективно постоји, а његове најважније димензије су наше заједничко суседство старо више од 13 векова, испуњено не толико ратовима и противречностима колико сарадњом и међусобном подршком, дубоком и трајном политичком, економском и културне везе, заједничка припадност словенском свету и православној цивилизацији са Русијом као њеним језгром.<sup>14</sup>

Америчка стратегија према Русији и православно-словенској Европи добила је, захваљујући цурењу, потврду од највишег ауторитета. У време када су Сједињене Државе себе већ виделе као јединог господара света, у говору одржаном 25. септембра 1995. пре састанка Заједничких штабова, председник Клинтон је изјавио: „У следећој деценији суочавамо се са решењем од следећих проблема: распарчавање Русије, коначно уништење њеног војно-индустријског комплекса, успостављање нама повољних режима у отцепљеним републикама. Дозволићемо Русији да буде држава, али ће империја бити једна држава – САД”.<sup>15</sup> А током бомбардовања СР Југослави-

<sup>14</sup> Заједничка припадност Бугарске и Србије православној цивилизацији препозната је и у најмеродавнијим англосаксонским теоријама о цивилизацијама. – Види: Тойнби, А. Изследване за историята. Т. 1 – 2. Софија, 2001; Хънтингтн, С. Сбљсъкът на цивилизациите и преобразуването на световния ред. Софија, 2000.

<sup>15</sup> Цит. по: Аврејски, Н. САЩ и Европа. Европската политика на Вашингтон. В. Търново, 2013, с. 576.

је, у писму вођама косовских Албанаца (1999), Клинтон је, између осталог, написао и следеће: „Наш војни поход ће се наставити јер се водимо стратегијом коначног и неповратног елиминисања православно-словенске хегемоније на Балкану и у средњој Европи. Уништење Србије и трајно прикључење Албаније, Македоније и Бугарске муслиманским вредностима створиће нову ситуацију на Балкану и у Европи. ЕУ и САД морају потпуно да униште тзв. националне економије држава региона да их учине саставним делом новог светског поретка. Подстицање националног развоја и националног идентитета мора уступити место атлантским критеријумима и ограничавању националног суверенитета у бившим социјалистичким земљама. Ми и наши савезници морамо следити стратегију која ће гарантовати превласт снага које уједињују Југоисточну Европу, како би она ушла у нови светски поредак, у коме нема и неће бити места за православно бахатост и словенску тврдоглавост и супериорност”.<sup>16</sup> Стратегија коју је зацртао Клинтон била је уграђена у развој ЦИА кодног назива „Зелени појас”, који је постао основа за развој турске „Исламске дуге”.<sup>17</sup>

Рат САД против „православне бахатости и словенске тврдоглавости” као да је добијен у Бугарској. Политичким инжењерингом, директним мешањем у изборни процес и манипулисањем изборним резултатима, државне институције су стављене у руке евроатлантским политичким формацијама, које су водиле отворену борбу против православља,<sup>18</sup> против руског културно-историјског наслеђа у нашој земљи,<sup>19</sup> против Руса у Бугарској, против руских медија, руске имовине, руских аутомобила, руске културе и руског језика, против свега руског. Ова подмитљива политичка елита, стављена у великодушне јасле Чика Сема и Татице Сороса, пожурива је да, макар и бесплатно, уступи војне базе САД (овај поклон су

<sup>16</sup> Цит. по: Аврамов, Д. Тайни споразумения със САЩ ввличат България в чужди войни. – В: *Сијурносѝ*, 2016, септември, с. 28.

<sup>17</sup> Види: Аврејски, Н. Голямото предизвикателство пред националната сигурност на България. – В: *Геополитика & геостратегија*, 2017, кн. 6, с. 5 – 29.

<sup>18</sup> Крилатицу „Не занима ме Православље!” покренуо је др Соломон Паси – министар спољних послова и почасни председник Атлантског клуба у Бугарској, предложивши бугарској Народној скупштини да номинује НАТО за Нобелову награду за мир и предложен је као опција за генералног секретара НАТО-а.

<sup>19</sup> На Дан победе над фашизмом у Другом светском рату, 9. маја 2020. године, Атлантски савет у Бугарској објавио је интерактивну мапу где у земљи постоје неуклоњени „совјетски споменици” – „Совјетски споменици срама и нашег националног понижења”, којих је било „изненађујуће много”, пошто их је „љубоморно чувала руска амбасада”. Атлантски савет је позвао владу и градоначелнике да што пре почну да их демонтирају.

дали премијер Станишев и председник Прванов – тадашњи и бивши председник Бугарске социјалистичке партије – БСП).

Међутим, то не значи да је америчка доминација у Бугарској трајно успостављена. Западне социолошке студије потврђују да Бугари остају најрусифилнији народ на свету. Није случајно што су Национални покрет „Русофили” и политичка партија „Русофили за препород отаџбине” постали покретачи Међународног покрета русофила (МДР), а председник Координационог савета МДР је њихов лидер Николај Малинов. Има разлога да се надамо да ће, на основу сопственог горког искуства и повољног развоја међународног окружења, већина Бугара схватити оправданост упозорења Цавахарлала Нехруа да је „највећи непријатељ народа колонијална управа, подигнута и одбрањена од поробљивача”, и да уз активну грађанску позицију неће дозволити одвајање Бугарске од недара православне цивилизације.

За разлику од Бугарске, Србија и даље показује националну вољу и политичку енергију да одбрани свој суверенитет и потврди свој словенски и православни идентитет, као и своје везе са братском Русијом. Њена ситуација тренутно изгледа готово безнадежна. Под диригентском палицом Вашингтона окупљене су све његове савезничке републике у федерацији, а насилним одузимањем Косова и Метохије – праве колевке српства, започета је разградња саме српске државе. Западни ултиматум Србији је очигледан: или признајте независност Косова и постаните члан НАТО-а и ЕУ, тј. амерички протекторат, или ћемо наставити са распарчавањем ваше земље са историјском регијом Санџака и са Војводином. Србија данас без излаза на море и суседна са својим традиционалним православним партнером Грчком, стављена је у чврсти прстен који су изградиле САД – граничи се са натовским државама: Бугарском, Румунијом, Мађарском, Хрватском, Северном Македонијом и Црном Гором, као и са америчким протекторатима Босне и Херцеговине и Косова. Ипак, геополитичку ситуацију данашње Србије не треба претерано драматизовати. У сличној, наизглед безнадежној позицији наша се и у Првом и у Другом светском рату, и у оба случаја Београд је показао невероватну способност да нађе излаз и буде међу победницима.

Ако жели да пробије амерички обруч, Србија има разне опције, али оптимална је преко Бугарске. Бугарска је источни сусед Србије, и ако Београд успе да изгради партнерске односе са Софијом,

то би јој гарантовало најдиректнији и најкраћи излаз на море (Црно море) и на Русију.

То, наравно, данас изгледа немогуће, утолико што наши односи са Србијом најјасније откривају аналитичку немоћ бугарских државника, политичара, дипломата и генерала, као и њихових навијачких саветника. Али то може постати могуће са новом, про-руском бугарском владом, која би се појавила у случају повољног развоја прокси рата у Украјини. Прочишћена, бугарска политичка елита мораће да се ослободи инерције антисрпства која замагљује нормално расуђивање, да јасније схвати значај добросуседских односа, да схвати колико је Србија значајна за Бугарску, преко које прелазе главне комуникације за Централну и Западну Европу<sup>20</sup>, да схвати да без обзира на то са којим великим силама има стратешко партнерство, у ма каквим међународним организацијама да је члан, не може да промени свој географски положај и да ће вековима и вековима остати уз свог суседа – Србију. Такође, да је њена позиција према Београду добра ако прати своје, а не стране интересе, и да Бугарска мора да иде највећим делом ка успостављању нормалних добросуседских односа. Од Срба ће морати да научи независни национални карактер, достојну спољну политику, као и њихову способност да увек заврше на страни победника. И треба размислити о томе да ли заиста није могуће помирити геополитичке циљеве између две суседне словенске и православне земље.<sup>21</sup>

## ЛИТЕРАТУРА

1. Аврејски, Н. САШ и Европа. Европската политика на Вашингтон. В. Търново, 2013.
2. Аврамов, Д. Тайни споразумения със САЩ въвличат България в чужди войни. – В: Сигурност, 2016, септември.
3. Аврејски, Н. Голямото предизвикателство пред националната сигурност на България. – В: Геополитика & геостратегија, 2017, кн. 6.
4. Бобчев, С. Значение за славянската идея на сръбско-българските отношения. – В: *Conservative Quarterly*, 2017, кн. 3 – 4.

<sup>20</sup> Сравни: Петровиќ, Д. Историјата на сръбско-българският вџел. – В: Историќт – граѓанин и учен. Софија, 2001, с. 272 – 287 с Деведџиев, М. Сръбската теза за транспортно заобикаляне на България. – В: *Геополитика & геостратегија*, 2006, кн. 1, с. 37 – 41.

<sup>21</sup> Прокоповиќ, Д. България и Сърбия: възможното съгласување на геополитически цели. – В: *Геополитика & геостратегија*, 2013, кн. 4, с. 29 – 43.

5. Банчев, Б. Югославията и транспортната блокада на България. – В: *Геополитика & геостратегија*, 2008, кн. 5.
6. Грънчаров, С. Външнополитическата ориентация и дейност на българските правителства (1901 – 1903). – Във: *Външната политика на България 1878 – 1944*. София, 1978.
7. Марков, Г. Голямата война и българският ключ за европейския погреб 1914 – 1916. София, 1995.
8. Радева, Ю. Политиката на България спрямо новите държавни образувания на територията на бивша Югославия. – В: *Международни отношения*, 1994, кн. 5.
9. Узунов, С. Участието на България в ЕСФОР. – Във: *Военен журнал*, 2001, кн. 6.
10. Тръпков, З. Българската позиция по отношение на кризата в Косово. – В: *Международни отношения*, 1999, кн. 1.
11. Лютакова, А. Операциите на НАТО в Югославия. – Във: *Военен журнал*, 2001, кн. 5.
12. Найденов, Б., А. Лютакова. Разпадането на Югославия и политиката на Великите сили в Косово. – В: *Международни отношения*, 2001, кн. 5.
13. Кларк, У. Съвременната война. Босна, Косово и бъдещето на войната. София, 2002.
14. Банчев, Б. Европейският път на Югославия. – В: *Международни отношения*, 2008, кн. 5 – 6.
15. Първанов, А. Конфликтната ситуация в Косово през 1998/1999 г. и външнополитическото поведение на държавите от Югоизточна Европа. – В: *Изследвания в чест на чл.-кор. професор Страшимир Димитров*. Т. II. София, 2001.
16. Венелинов, Е., З. Димитров. Косовският въпрос и геополитиката на България. – В: *Геополитика & геостратегија*, 2006, кн. 3.
17. Венелинов, Е., З. Димитров. Косовското предизвикателство пред политиката на България. – В: *Международни отношения*, 2006, кн. 3.
18. Чавдарова, М. Косово, Южна Осетия и международната сигурност. – В: *Икономика на знанието – възможности и предизвикателства пред висшето образование*. Т. III. Бургас, 2008.
19. Филипова, А. Сърбия в стратегията на ЕС за стабилизация на Западните Балкани. – В: *Геополитика & геостратегија*, 2010, кн. 1.



20. Славов, Х. Регионално сътрудничество и прагматизъм във външната политика на Сърбия. – В: За по-силна Югоизточна Европа: регионалното сътрудничество. София, 2015.
21. Бараков, С. „Стълбовете” на сръбската външна политика – вчера, днес, утре. – В: *Международни отношения*, 2015, кн. 3, с. 89 – 114;
22. Хаджиев, А. Белград на стратегически кръстопът. – В: *Геополитика & геостратегия*, 2017, кн. 5, с. 9 – 15;
23. Пророкович, Д. Краят на „седенето на два стола”: накъде се е запътила Сърбия? – В: *Геополитика & геостратегия*, 2018, кн. 1.
24. Тойнби, А. Изследване за историята. Т. 1 – 2. София, 2001;
25. Хънтингтън, С. Сблъсъкът на цивилизациите и преобразуването на световния ред. София, 2000.
26. Петрович, Д. Историята на сръбско-българския възел. – В: *Историкът – гражданин и учен*. София, 2001.
27. Деведжиев, М. Сръбската теза за транспортно заобикаляне на България. – В: *Геополитика & геостратегия*, 2006, кн. 1.
28. Прокопович, Д. България и Сърбия: възможното съгласуване на геополитически цели. – В: *Геополитика & геостратегия*, 2013, кн. 4.

**Никола Аврейский**

София, Болгария

## **ВЗАИМНО НЕОБХОДИМОЕ ДОБРОЕ СОСЕДСТВО ОБ УРОКАХ ПРОШЛОГО, ВЫЗОВАХ НАСТОЯЩЕГО И БУДУЩЕГО БОЛГАРО-СЕРБСКИХ ОТНОШЕНИЙ**

***Резюме:** Если Сербия хочет прорваться через американское кольцо, у нее есть разные варианты, но оптимальный – через Болгарию. Болгария является восточным соседом Сербии, и если Белграду удастся построить партнерские отношения с Софией, это гарантирует ей самый прямой и кратчайший доступ к морю (Черному морю) и к России.*

*Это, конечно, сегодня кажется невозможным, поскольку наши отношения с Сербией наиболее ярко демонстрируют аналитическую бессилие болгарских государственных деятелей, политиков, дипломатов и генералов, а также их фанатских советников. Но это может стать возможным с новым, пророссийским болгарским правительством, которое возникнет в случае благоприятного развития прокси-войны на Украине. Очищенной болгарской политической элите придется избавиться от инерции антисербизма, омрачающей нормальные рассуждения, яснее понять важность добрососедских отношений, понять, насколько важна для Болгарии Сербия, через которую проходят основные коммуникации для Центральной и Западной Европа проходит, чтобы понять, что независимо от того, с какими великими державами она имеет стратегическое партнерство, в каких бы международных организациях она ни состояла, она не может изменить своего географического положения и останется со своим соседом – Сербией, на века и столетия. Также, что ее позиция по отношению к Белграду хороша, чтобы следовать своим собственным, а не внешним интересам, и что Болгария должна идти*

*в основном в сторону установления нормальных добрососедских отношений. Ему придется поучиться у сербов независимому национальному характеру, достойной внешней политике, а также их умению всегда оказаться на стороне победителя. И задумаются, действительно ли невозможно согласовать геополитические цели между двумя соседними славянскими и православными странами.*

**Ключевые слова:** *Болгария, Сербия, геополитика, сотрудничество болгар и сербов, добрососедство.*